

دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی

دانشکده علوم سیاسی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M. A)

رشته روابط بین الملل

موضوع:

موازنه نرم و چالش های هژمونی امریکا در خلیج فارس

استاد راهنما :

جناب آقای دکتر علیرضا سنجابی

استاد مشاور :

جناب آقای دکتر حسین تفضلی

پژوهشگر :

مونا مسعودی

زمستان ۱۳۹۰

تقدیم به پدر و مادر عزیزم

دو فرشته ای که از خواسته هایشان گذشتند، سختی ها را به جان خریدند و خود را سپر بلای مشکلات و ناملايمات کردند تا من به جایگاهی که اکنون در آن ایستاده ام برسم. لحظات ناب باور بودن ، لذت و غروردانستن ، جسارت خواستن، عظمت رسیدن ، و تمام تجربه های یکتا و زیبای زندگیم را مدیون حضور سبزتان هستم.

تشکر

از اساتید بزرگواری که مرا با رهنمودهای عالمانه خود در نگارش این پایان نامه یاری نمودند بویژه جناب آقای دکتر سنجابی در مقام استاد راهنما و جناب آقای دکتر تفضلی و جناب آقای دکتر نیری در مقام استاد مشاور کمال قدرانی و تشکر را می نمایم .

تعهدنامه اصالت پایان نامه کارشناسی ارشد

اینجانب مونا مسعودی دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد به شماره دانشجویی ۸۷۰۸۵۰۰۳۳۰۰ در رشته روابط بین الملل که در تاریخ ۹۰/۱۱/۲۳ از پایان نامه خود تحت عنوان موازنه نرم و چالش های هژمونی امریکا در خلیج فارس با کسب نمره-۱۸/ و درجه عالی دفاع نموده ام بدینوسیله متعهد می شوم:

۱- این پایان نامه حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و ...) استفاده نموده ام، مطابق ضوابط و رویه های موجود نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست ذکر و درج کرده ام.

۲- این پایان نامه قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاهها و موسسات آموزش عالی ارائه نشده است.

۳- چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده و هرگونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و ... از این پایان نامه داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.

۴- چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را بپذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی: مونا مسعودی

تاریخ و امضاء:

بسمه تعالی

در تاریخ ۹۰/۱۱/۲۳

مونا مسعودی دانشجوی کارشناسی ارشد روابط بین الملل از پایان نامه خود دفاع نموده و با نمره
به حروف هجده تمام و با درجه عالی مورد تصویب قرار گرفت.

امضاء استاد راهنما

بسمه تعالی

دانشکده علوم سیاسی

این چکیده به منظور چاپ در پژوهش نامه دانشکده تهیه شده است

کد شناسایی پایان نامه : ۱۰۱۲۰۸۱۰۸۹۲۰۱۱

نم واحد دانشگاهی : تهران مرکزی کد واحد : ۱۰۱

عنوان پایان نامه : موازنه نرم و چالش های هژمونی امریکا در خلیج فارس

تاریخ شروع پایان نامه : ۸۹/۹/۲۸

نام و نام خانوادگی دانشجو : مونا مسعودی

تاریخ اتمام پایان نامه : ۹۰/۱۱/۲۳

شماره دانشجویی : ۸۷۰۸۵۰۳۳۰۰

رشته تحصیلی : روابط بین الملل

استاد راهنما : جناب آقای دکتر سنجابی

استاد مشاور : جناب آقای دکتر تفضلی و جناب آقای دکتر نیری

۰۹۳۵-۹۳۶۶۰۶۶

آدرس و شماره تلفن : تهران- فلکه دوم صادقیه- بلوار شقایق شمالی- کوچه شفایی

چکیده:

موازنه نرم و چالش های هژمونی امریکا در خلیج فارس

تحقیق حاضر در نظر دارد تا از طریق متغیر مستقل (کاربرد موازنه نرم) و متغیر وابسته (چالش های هژمونی امریکا در خلیج فارس) به شیوه ای توصیفی - تحلیلی به اهمیت استراتژی موازنه نرم قدرت های بزرگ در برابر امریکا و اهمیت این استراتژی در روابط بین الملل بپردازد. بعد از جنگ سرد و به ویژه بعد از حمله امریکابه عراق و سیاست های یکجانبه گرایانه امریکا در این کشور و ناتوانی سایر قدرت در مقابله با این یکجانبه گرایی ها ، اغلب نظریه ها ، رفتار امریکا را در قالب نظریه "ثبات هژمونیک" و رفتار سایر کشورهای قدرتمند را در قالب نظریه "موازنه نرم" مورد تحلیل و بررسی قرار دادند. اهمیت استراتژیک منطقه خاورمیانه و ویژه خلیج فارس در امنیت جهانی باعث شد که بعد از جنگ سرد، محور اصلی سیاست خارجی امریکا در خلیج فارس بر مبنای تثبیت سیطره و سلطه هر چه بیشتر بر منطقه باشد، بدین ترتیب حوادثی نظیر حمله عراق به کویت ، یازده سپتامبر ۲۰۰۱ و به خصوص حمله امریکا به عراق ، بهانه ای برای حضور مستقیم نظامی امریکا در منطقه و جلوگیری از ورود سایر قدرت ها به منطقه بود، با این وجود، امریکا به رغم صرف هزینه های هنگفت برای تثبیت موقعیت هژمونیک خود در منطقه ، همچنان با چالش های منطقه ای و فرا منطقه ای در جهت نیل به این هدف مواجه است در سطح منطقه ای، مخالفانی چون ایران به عنوان یک قدرت تاثیر گذار منطقه ای ، ناکامی ها و چالش های امریکا در عراق ، ظهور و تقویت بازیگران دولتی و غیر دولتی مخالف و مخالفت های افکار عمومی و از سوی دیگر در سطح فرامنطقه ای تلاش سایر قدرت های بزرگ برای اعمال نفوذ در منطقه و تلاش برای موازنه سازی در مقابل امریکادر این منطقه از مهمترین چالش های امریکا می باشد. بنابراین امریکا با موازنه سازی هرچند نرم از سوی قدرت های بزرگ مانند چین، روسیه و قدرت بزرگ اروپایی روبروست و سیاست های یکجانبه گرایانه نتوانسته است باعث تثبیت هژمونی امریکا در منطقه شود. براین اساس امریکا با اتخاذ رویکرد چند جانبه گرایانه و مشارکت بازیگران تاثیر گذار، ناگزیر از تغییر رویکرد پیشین خود می باشد.

واژگان کلیدی: موازنه نرم، هژمونی امریکا، قدرت های بزرگ ، خلیج فارس

تاریخ و امضاء

نظر استاد راهنما برای چاپ در پژوهشنامه دانشکده مناسب است _ مناسب نیست

فهرست

صفحه	عنوان
۱	مقدمه
فصل اول : کلیات پژوهش	
۵	اهمیت موضوع تحقیق و انتخاب آن
۵	هدف های تحقیق
۵	سؤالات یا فرضیه های تحقیق
۵	سؤال اصلی تحقیق
۵	سؤال های فرعی تحقیق
۵	فرضیه اصلی تحقیق
۶	متغیرهای تحقیق
۶	تعریف مفهومی متغیرها
۶	روش تحقیق
۶	روش گردآوری اطلاعات
۷	روش تجزیه و تحلیل اطلاعات
۷	پیشینه و ادبیات موضوع
۱۸	سازماندهی تحقیق
فصل دوم : بنیان های نظری	
۲۱	مقدمه

۲۳	۱-هدف گذاری در سیاست خارجی
۲۴	۱-۱-مبنای هدف گذاری چیست؟
۲۶	۱-۲-انواع اهداف در سیاست خارجی
۲۷	۱-۱-۲-انواع اهداف از منظر زمان
۲۸	۲-۱-۲-انواع اهداف از منظر موضوعی
۳۰	۲-۱-۳-انواع اهداف از منظر گستردگی و شمول
۳۱	۱-۳-جمع بندی هدف گذاری در سیاست خارجی
۳۲	۲-تعیین استراتژی در سیاست خارجی
۳۳	۲-۱-نظام بین المللی به عنوان بستر کسب اهداف
۳۸	۲-۲-ساختار کنونی حاکم بر نظام بین الملل
۴۲	۲-۳-استراتژی سیاست خارجی در ساختار تک قطبی نظام بین الملل: ایجاد موازنه
۴۵	۱-خاستگاه نظری موازنه قدرت
۵۱	۲-چیستی موازنه نرم
۵۴	۳-انگیزه های پیگیری برقراری موازنه نرم
۵۴	۳-۱-نگرانی های راهبردی
۵۴	۳-۲-چانه زنی
۵۴	۳-۳-نگرانی های امنیت منطقه ای
۵۴	۳-۴-منابع مادی
۵۴	۴-سازوکارهای موازنه نرم
۵۴	۴-۱-موازنه درونی
۵۵	۴-۲-خودداری کردن

۴-۳	مقدمه سازی.....	۵۵
۴-۴	امتیاز گیری.....	۵۵
۴-۵	مشروعیت زدایی.....	۵۵
۴-۶	نپذیرفتن واگذاری سرزمین.....	۵۶
۴-۷	دیپلماسی گرفتار کننده.....	۵۶
۴-۸	تقویت توان اقتصادی.....	۵۶
	جمع بندی.....	۵۷

فصل سوم : تحول در ژئوپلتیک و ساختار نظام بین المللی پس از ۱۱ سپتامبر و موازنه نرم

	مقدمه.....	۵۹
۱-	ساختار نظام بین الملل پس از ۱۱ سپتامبر.....	۶۰
۲-	تحول در نظم جهانی؛ قبل و بعد از ۱۱ سپتامبر.....	۶۶
۳-	سیاست خارجی و امنیتی امریکا پس از ۱۱ سپتامبر.....	۷۱
۱-	ظهور راست مسیحی در سیاست خارجی امریکا.....	۷۵
۲-	سیاست مبتنی بر هژمونی پس از ۱۱ سپتامبر.....	۷۶
۳-	مبارزه با تروریسم.....	۷۹
۴-	محور شرارت.....	۸۱
۵-	تقویت یک جانبه گرایی.....	۸۶
۴-	تعادل ژئوپلتیکی و شرایط شکل گیری موازنه نرم در جهان پس از جرج بوش.....	۸۹
۵-	مطلوبیت های موازنه نرم برای تعادل ژئوپلتیکی.....	۹۲
۶-	صورت بندی های موازنه در امنیت منطقه ای.....	۹۴

۷- عبور از تئوری جنگ پیشدستانه در تعادل ژئوپلتیکی.....	۹۸
۷-۱ مبانی اقدام پیشگیرانه.....	۹۹
الف: سازماندهی مجمع امنیت منطقه ای خاورمیانه.....	۱۰۸
ب: اعتماد سازی منطقه ای و تعادل ژئوپلتیکی.....	۱۱۴
ج: ائتلاف سازی منطقه ای و تعادل ژئوپلتیکی.....	۱۱۸
تجزیه و تحلیل و نتیجه گیری.....	۱۲۱

فصل چهارم : تأثیر موازنه نرم در خلیج فارس بر سیاست خارجی امریکا

مقدمه.....	۱۲۴
۱- نظریه ثبات هژمونیک و موازنه.....	۱۲۹
۲- آمریکا و تلاش برای سیطره بر خلیج فارس.....	۱۴۴
۳- بازگیران و چالش های منطقه ای.....	۱۴۸
۴- رویکرد دولت های جنوب خلیج فارس: استراتژی همکاری و همراهی.....	۱۴۸
۵- بازگیران منطقه ای مخالف: استراتژی موازنه و تعارض.....	۱۵۱
۶- رویکرد قدرهای بزرگ در خلیج فارس.....	۱۵۳
۶-۱ دولت های اروپایی: همکاری و رقابت.....	۱۵۴
۶-۱-۱ روابط سیاسی اروپا در خلیج فارس.....	۱۵۵
۶-۱-۲ روابط و تعاملات اقتصادی اروپا در خلیج فارس.....	۱۵۶
۶-۱-۳ تعاملات امنیتی اروپا در خلیج فارس.....	۱۵۸
۶-۲ روسیه و چین: استراتژی موازنه نرم.....	۱۶۰
۶-۲-۱ روسیه در خلیج فارس.....	۱۶۴

۶-۲-۲- رویکرد چین در خلیج فارس..... ۱۶۷

فصل پنجم: نتیجه گیری

نتیجه گیری..... ۱۷۱

منابع و مأخذ..... ۱۷۹

خلیج فارس به دلیل موقعیت ژئواستراتژیک همواره کانون توجه و نزاع قدرتهای بزرگ قرار گرفته و نیز قرار می گیرد، به خصوص زمانی اهمیت این منطقه بیشتر می شود که نفت در آن کشف می شود و منابع سرشار هیدروکربنی این منطقه بر اهمیت آن می افزاید. منطقه خلیج فارس در ابتدا تحت سیطره قدرت های بزرگ اروپایی مانند انگلستان قرار داشت که بعد از جنگ جهانی دوم و به دنبال افول قدرت کشورهای اروپایی و به خصوص انگلستان و قدرت گرفتن آمریکا، نفوذ آمریکا در این منطقه بیشتر شد به طوری که در دهه ۱۹۷۰ به رغم تلاشهای اتحاد جماهیر شوروی، ایالات متحده تنها قدرت برتر منطقه ای تلقی می شد. در شرایط پس از جنگ سرد آمریکا بدون تصور هیچ رقیب قدرتمندی برای خود تلاش های گسترده ای را در جهت مدیریت و به دست گرفتن زمام امور از خود نشان داد. نظریه پردازان روابط بین الملل سیاست امریکادر منطقه خلیج فارس را در واقع تلاش این کشور برای کسب جایگاه هژمونیک بیان کرده اند. در واقع پس از دوران جنگ سرد اغلب نظریه ها در تبیین و تحلیل رفتار آمریکا در چند دهه اخیر از نظریه ثبات هژمونیک و در تحلیل رفتار کشورهای قدرتمند دیگر همچون چین و روسیه از نظریه موازنه نرم استفاده می کنند.

بر اساس نظریه هژمونی بعد از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی آمریکا به هژمونی بی رقیب تبدیل شده است و در این راستا آمریکا تلاش کرده است تا سلطه و نفوذ خود را بر تمامی مناطق جهان حفظ کند و به ویژه از پیدایش هژمون منطقه ای مستقل و مخالف با اهداف خود جلوگیری کند. در این راستا کشورهایمانند چین در آسیا و ایران در خاورمیانه به شدت از سوی آمریکا تحت کنترل هستند که بر اساس این نظریات آمریکا خاورمیانه و خلیج فارس را یکی از مناطق جهانی ژئواستراتژیک و مهم خود تلقی می کند که باید تحت هژمونی کامل این قدرت و به حوزه نفوذ انحصاری آن تبدیل شود. این در حالی است که آمریکا در دوره دو قطبی توازن سازی در مقابل شوروی را به عنوان محور اصلی سیاست خود در خاورمیانه تعریف می کرد. اقداماتی نظیر موافقتنامه آمریکا و کشورهای شورای همکاری خلیج فارس با

هدف تضمین امنیت و بقا توسط امریکا بعد از حمله عراق به کویت، بهره برداری امریکا از حادثه ۱۱ سپتامبر و نیز مقوله ی تروریسم به بهانه حضور بیشتر در منطقه، حمله نظامی به عراق در سال ۲۰۰۳ و اشغال عراق، تقویت ترتیبات نظامی دو جانبه با کشورهای عربی خلیج فارس و انزوای کامل ایران. همه این موارد از اقدامات اساسی سیاست سیطره امریکا در منطقه خلیج فارس بعد از ۱۱ سپتامبر به شمار می آید.

ایده موازنه نرم پس از جنگ عراق و در پی سیاست های یکجانبه گرایانه امریکا و نیز ناتوانی سایر قدرت های مخالف و رقیب برای باز داشتن امریکا از این سیاست طرح شد. با وجود تلاش های بسیار و صرف هزینه های هنگفت از سوی امریکا برای تثبیت جایگاه خود در منطقه خلیج فارس همواره این کشور با چالش های هژمونیک در این منطقه مواجه است. در عرصه منطقه ای مخالفت بازیگرانی چون ایران از یک سو و نیز ناکامی امریکا در عراق و ناتوانی در امنیت سازی و متعاقب آن قوت گرفتن شیعه در عراق، تمایلات ضد امریکایی و بدبینی افکار عمومی منطقه به سیاست های امریکا و نیز گروههای افراطی غیر دولتی نظیر القاعده همگی جز چالش های هژمونیک امریکا در منطقه به شمار می آیند و از سویی دیگر در عرصه بین الملل تلاش سایر قدرتهای بزرگ مانند چین و روسیه و برخی کشورهای اتحادیه اروپا برای اعمال نفوذ در منطقه و نیز در جهت موازنه سازی با امریکا از دیگر موانع پیش روی تثبیت هژمونی امریکا در عرصه بین المللی می باشد

چین و روسیه به عنوان دو قدرت بزرگ در سیاست بین الملل، در پی موازنه سازی نرم در برابر امریکا در خلیج فارس و جلوگیری از دستیابی این کشور به جایگاه هژمونی هستند و عمدتاً "محور سیاستهای این دو کشور افزایش حوزه نفوذ خود در منطقه از طریق بسط روابط سیاسی و اقتصادی با کشورهای منطقه است استراتژی موازنه نرم این دو قدرت از طریق ابزارهایی غیر نظامی از جمله اقتصادی، استفاده از نهادهای بین المللی مانند شورای امنیت، عدم حمایت و حتی مخالف با سیاست های یکجانبه گرایانه

امریکا در سطح بین‌المللی و حمایت از مخالفان منطقه ای آمریکا و از سوی مبادلات تسلیحاتی و نیز تجاری این کشورها با کشورهای منطقه از دیگر راههای نفوذ این کشورها در منطقه می باشد.

لازم به ذکر است که هدف اصلی از دنبال کردن این استراتژی توسط این کشورها جلوگیری از تهدیدات آمریکا، افزایش قدرت چانه زنی در مذاکرات بین‌المللی و نیز احساس خطر برتری جویی آمریکا و عدم توان مقابله نظامی یا به عبارتی بالا بردن ریسک چنین اقدامی است .

هرچند در دوران پس از جنگ سرد موازنه سازی بین قدرت های رقیب از طریق استراتژی تقابلی و کاربرد سخت افزاری صورت می گرفت ولی پس از جنگ سرد مآشاهد استراتژی رقابت و همکاری به جای استراتژی تقابل هستیم ، جایگزینی استراتژی همکاری به جای استراتژی تقابلی به معنای حذف نگرانی های قدرت های بزرگ از برتری یک بازیگر در مقابل سایر بازیگران نیست و همچنان تلاش موازنه جویانه در شکل نرم بین قدرت های بزرگ حاکم است .

فصل اول:

کلیات پژوهش

اهمیت موضوع تحقیق و انگیزه انتخاب آن

به دلیل اهمیت منطقه خلیج فارس، رقابت بین قدرتهای بزرگ برای افزایش نفوذ خود در منطقه و از سوی دیگر اهمیت موازنه نرم در عصر حاضر بین قدرت های بزرگ و کاهش کاربرد نظامی.

هدفهای تحقیق

مطالعه و توصیف کاربرد موازنه نرم قدرت های بزرگ در برابر امریکا، تاثیر این استراتژی در روابط بین الملل و اهداف و سیاستهای قدرت های بزرگ در منطقه خلیج فارس .

سوالات یا فرضیه های تحقیق (بیان روابط بین متغیرهای مورد مطالعه)

سوال اصلی تحقیق :

چه رابطه ای میان کاربرد استراتژی موازنه نرم از سوی قدرتهای بزرگ بین المللی و منطقه ای و چالش های هژمونی امریکا در خلیج فارس وجود دارد ؟

سوالهای فرعی:

- آیا استراتژی موازنه نرم قدرت های بزرگ و رقابت از طریق ابزارهای غیر نظامی و نرمی تواننده جایگزینی برای رقابتهای نظامی و سخت در عرصه روابط بین الملل منجر شود؟

- تلاش های هژمونی طلبانه امریکا در منطقه خلیج فارس علاوه بر واکنش کشورهای قدرتمند با چه چالش هایی مواجه است ؟

فرضیه اصلی تحقیق:

به رغم همسویی و همراهی اغلب قدرت های بزرگ جهانی و منطقه ای با امریکا در اشغال عراق ، کما کان تلاش های این قدرتها برای ایجاد موازنه در برابر امریکا، به دلیل عدم توانایی کشورهای رقیب در برقراری موازنه نظامی با قدرت هژمون امریکا در منطقه ادامه دارد، این کشورها با بهره گیری از استراتژی

موازنه نرم و استفاده از ابزارهای سیاسی و اقتصادی و نیز گسترش نفوذ خود در منطقه خلیج فارس، قدرت هژمون آمریکا را در این منطقه مورد چالش قرار داده اند .

متغیر های تحقیق:

متغیر مستقل: کاربرد استراتژی موازنه نرم

متغیر وابسته: چالش های هژمونی آمریکا در خلیج فارس

تعریف مفهومی متغیرها:

موازنه نرم: به هر نوع تلاش غیرمستقیم و غیرنظامی برای کاهش توانایی قدرت برتر و افزایش قدرت خود اطلاق می شود.

هژمونی آمریکا: تلاش های آمریکا برای تبدیل شدن به قدرت برتر در جهان و تسلط بر جهان.

قدرت های بزرگ: منظور از قدرت های بزرگ در این تحقیق ، روسیه ، چین و قدرت های بزرگ اروپایی است.

خلیج فارس: آبراهی در امتداد دریای عمان و در میان ایران و شبه جزیره عربستان.

روش تحقیق :

تحقیق حاضر یک تحقیق نظری و کاربردی است. به این معنی که با استفاده از روشهای تحلیل و استدلال عقلانی، از نتایج آن برای الگوسازی استفاده می گردد.

روش گردآوری اطلاعات :

روش اصلی گردآوری اطلاعات کتابخانه‌ای است. در این حالت سعی می شود از دو دسته منابع فارسی و انگلیسی استفاده شود که در قالب کتاب، مقاله، نظریه‌ها، و مجموعه دیدگاهها جای می گیرند.

روش تجزیه و تحلیل اطلاعات :

روش پژوهش، شیوه برخورد نظام‌مند یا تحقیق جامع است که در این شیوه پژوهشگر ضمن طی مراحل جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات و پردازش آنان، به تجزیه و تحلیل یافته‌ها پرداخته و با روش‌های مناسب سعی می‌کند به فرضیه، اثبات و یا احیاناً رد آن بپردازد. در یک چنین روشی همه اسناد و مدارک مرتبط با موضوع تحقیق جمع‌آوری و بررسی می‌شوند، و در نهایت دست به مدل‌سازی بر اساس این یافته‌ها خواهیم زد. این روند نیازمند چند مؤلفه کلی است:

الف - لزوم اتخاذ شیوه‌ای مناسب و نظام‌مند در پژوهش.

ب - لزوم احاطه بر مبانی و مبادی نظری موضوع.

ج - لزوم توجه به قواعد اصولی، به خصوص در بررسی موضوع و همچنین مدل‌سازی.

پیشینه و ادبیات موضوع

دکتر عبدالعلی قوام:

دکتر عبدالعلی قوام در کتاب «اصول سیاست خارجی و سیاست بین‌الملل» معتقد است؛ از آنجا که دولت‌ها به عنوان بازیگران نظام بین‌المللی محسوب می‌شوند، باید متوجه این واقعیت بود که سیاست خارجی آن‌ها یا آرزوها، ایده‌ها و ترس‌های آنها آغاز می‌شود. اهداف سیاست خارجی در واقع تصویری از وضعیت آینده است که دولت باید بدان دست یابد. اهداف سیاست خارجی حاصل از تحلیل مقاصد و ابزارهای نیل به اهداف است.

سیاست خارجی از بازی متقابل بین داخل و خارج ایجاد می‌شود. دولت‌ها مطمئناً در سیاست خارجی خود اهدافی را تعیین نموده و سعی می‌نمایند بر اساس یک استراتژی مناسب، به آن اهداف دست پیدا کنند. این اهداف در نهایت خواست‌ها و نیازهای امنیتی، استراتژیک، اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و نظامی دولت‌ها را تحت پوشش قرار می‌دهد. اساساً هر دولتی داده‌های سیاست خارجی خود را در جهت تنظیم می‌کند که بتواند به اهدافش دست پیدا کند. اما نباید انتظار داشت که اهداف در طول زمان و در شرایط و

مقتضیات مختلف ثابت باقی بمانند، چرا که عوامل متعدد داخلی و خارجی وجود دارند که باعث دگرگونی در اهداف سیاست خارجی یک کشور می‌شوند. بدین ترتیب تصمیم‌گیرندگان سیاست خارجی باید سلسله‌مراتبی را برای اهداف متنوع سیاست خارجی در نظر گیرند. چون واحدهای مختلف در عرصه نظام بین‌الملل، همزمان اولویت‌های متفاوتی را برای خویش قائلند. این در حالیست که رئالیست‌ها کسب، حفظ، بسط و نمایش قدرت را تنها هدف مهم دولت در عرصه سیاست بین‌الملل می‌دانند.

دکتر سید حسین سیف‌زاده:

دکتر سید حسین سیف‌زاده در بیان مؤلفه‌های تعیین اهداف در سیاست خارجی معتقد است؛ تعیین هدف در سیاست خارجی در درجه نخست منوط به داشتن درکی صحیح از مقدورات ملی و محذورات محیطی (بین‌المللی یا منطقه‌ای) است. «مقدورات و محذورات حاکی از تلفیق امکانات با اهداف، و اختیار با جبریت‌های ناشی از واقعیت است؛ اما در مورد محذورات بیشتر به جبریت‌های ساختار و بلند پروازی‌های ناشی از اهداف توجه می‌شود، و در مفهوم مقدورات بیشتر به اراده و اختیار توجه شده است.» البته قدرت کشور در تعیین مقدورات و محذورات جایگاه ویژه‌ای دارد. میزان قدرت ملی و مقدورات ملی در تعیین محذورات هر دولت نقش دارد. برای مثال نمی‌توان محذورات دولت آمریکا را با محذورات دولت عراق یکی دانست، چرا که هرچه بازیگری از سلسله مراتب قدرت پایین‌تر آید، مقدورات ملی آن بیشتر تحت الشعاع محذورات محیطی قرار می‌گیرد.

مقدورات ملی تابعی از دو دسته قدرت‌های نرم‌افزاری و سخت‌افزاری است، و خصوصیات و محذورات محیطی معطوف به نظام بین‌المللی و ساختار و فرایند آن نظام می‌باشد. برآیند تمامی مناسبات سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی در کنار ظرفیت‌نخبگان، یک کشور، تعیین‌کننده مقدورات ملی است. نوع ساختار نظام بین‌المللی و سیاست خارجی دیگر کشورها در فرایند نظام بین‌المللی، از محدودیت سیاست خارجی کشورها محسوب می‌گردد، به طوری‌که نمی‌توان اهداف و استراتژی‌های سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران را در دوران ساختار دوقطبی جنگ سرد و دوران ساختار تک‌قطبی مبتنی بر

هژمونی ایالات متحده آمریکا یکی دانست.

عامل دوم در تعیین هدف در سیاست خارجی نیازسنجی در سطوح داخلی و بین‌المللی است. کشورها عمدتاً بر اساس جایگاهی که در هرم قدرت در سطح بین‌المللی دارند، دارای نیازها و خواست‌های متفاوتی هستند. خواست‌ها و نیازهای کشورهای در حال توسعه با خواست‌ها و نیازهای کشورهای توسعه یافته، کمتر همپوشانی دارد و حتی گاهی در تضاد با هم نیز قرار می‌گیرند. در نیازسنجی داخلی کشورهای در حال توسعه - نظیر ایران - سوای اهداف عامی که همه کشورها در سیاست خارجی خود دنبال می‌کنند، مسلماً آنچه که در اولویت قرار می‌گیرد، توسعه و پیشرفت است.

دکتر سید محمد کاظم سجادپور:

دکتر سید محمد کاظم سجادپور در کتاب «چارچوب‌های مفهومی برای مطالعه سیاست خارجی» در نسبت توسعه با سیاست خارجی به سه نقش سیاست خارجی در این امر اشاره می‌نماید:

الف - سیاست خارجی، تسهیل‌کننده توسعه است. سیاست خارجی می‌تواند توسعه یک کشور را تسهیل کند و یا موانعی در سر راه آن ایجاد کند.

ب - بهره‌برداری از امکاناتی که در سطح جهانی برای توسعه در نظر گرفته شده است. امکانات سازمان‌های بین‌المللی در این راستا از مجرای سیاست خارجی قابل دسترسی است.

ج - جلوگیری از هزینه‌ها از طریق ایجاد محیطی مناسب در سیاست خارجی به این معنا که فقدان درگیری و جنگ که هدف نهایی دیپلماسی است، شرط اصلی و اولیه هر نوع توسعه‌ای است. پس از آن است که می‌توانیم با رسیدن به توسعه به تولید امنیت در سیاست خارجی بپردازیم، چرا که بدون توسعه کمتر امنیت خواهیم داشت

در حوزه نیازسنجی، بخش بعدی نیازسنجی در سطح بین‌المللی است. داشتن شناخت و درک صحیح از ملزومات و نیازهای موجود در سطح بین‌المللی، می‌تواند در موفقیت سیاست خارجی جهت دستیابی به اهداف و نیازهای داخلی مثمر ثمر واقع شود. برای مثال درک مقتضیات و نیازسنجی بین‌المللی در دوره